

УДК 007 : 304 : 359.1

Островська Н. В.¹

¹ канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

РІЗНОВИДИ ФОРМАТІВ ФАКТЧЕКІНГОВИХ ПРОЕКТІВ

Фактчекінг як оригінальний формат аналітики має тривалу історію існування за кордоном і активно розвивається в Україні. Однією із загальних тенденцій розвитку проектів з фактчекінгу є розширення об'єктів перевірки й

відповідно палітри форматів, що зумовлює актуальність і мету цієї розвідки – характеристика різновидів фактчекінгових проєктів.

Предметом вивчення дослідників актуального формату є механізми виявлення фейків за допомогою машинного алгоритму, вплив результатів проєктів на політичних журналістів, пересічних громадян, на поведінку політиків, тенденції розвитку, методологічні та проблемні аспекти функціонування проєктів з фактчекінгу.

Найбільше поширення фактчекінг здобув у Сполучених Штатах Америки. Крім власне фактчекінгових проєктів, майже кожна новинна редакція якимось чином охопила формат. Зокрема, це «New York Times», «Washington Post», «Associated Press» і «Національне громадське радіо», а також «USA Today», «CNN», «Fox» і «MSNBC». Крім того, десятки менших новинних агентств на державному і місцевому рівнях. Натомість за межами США більшість проєктів не пов'язані з традиційними ЗМІ. Здебільшого вони є ініціативою організованого громадянського суспільства.

Класичні фактчекінгові проєкти фокусуються на перевірці заяв публічних осіб. Крім того, об'єктами перевірки можуть бути обіцянки політиків, політична реклама, фейкові новини, матеріали пропаганди, новинний контент різноманітної тематики.

Серед найбільш оригінальних різновидів:

- український ресурс «StopFake» – аналітична платформа, яка спеціалізується на вивченні й фіксації прикладів медіавпливів;

- фактчекінговий проєкт про погоду – Climate Feedback (перевірка тверджень на тему всесвітнього потепління);

- один з наймасштабніших проєктів у Європі «El Objetivo» – щотижнева іспанська телевізійна програма інтерв'ю та інформаційних новин на каналі «La Sexta», в основі якої формат фактчекінгу та журналістика даних. У годинній програмі можуть бути коментарі експертів, науковців, візуалізація, інтерв'ю з політиками і т. ін.;

- французький проєкт «CheckNews.fr», що працює у форматі запитання-відповідь. Усі запитання від читачів й відповіді на них публікуються в базі даних, доступній для пошуку. Популярність формату зумовила його активне просування на світовий рівень, впроваджується ідея створення глобальної бази даних перевірок фактів.

У передвиборчий період палітра форматів фактчекінгових ініціатив розширюється різноманітними спецпроєктами. Наприклад, в Україні перед президентськими виборами 2019 р. незалежні медіа («Громадське радіо», «Українська правда», «VoxCheck», «Новое время», «KyivPost» та «Радіо Свобода» започаткували спільний фактчекінговий проєкт #ВибориБезБрехні, що перевіряє на достовірність заяви на пост президента. Результати перевірки публікуються щотижня й охоплюють десятох політиків, які,

відповідно до соціопитувань, мають найбільший рейтинг. Новим форматом є фактчек передвиборчих білбордів, здійснений головним редактором українського порталу «БезБрехні» Олександром Гороховським. Також у цей період на рівні спецпроекту почали застосовувати поширену в західних демократіях практику перевірки висловлювань політиків у прямому ефірі політичних ток-шоу. У програмі «Зворотний відлік» у прямому ефірі фактчекери перевіряли факти в заявах політиків (експертка громадської організації «VoxUkraine» Олена Шкарпова та експерт із питань зовнішньої політики, директор Школи політичної аналітики НаУКМА Максим Яковлев).

Нові можливості фактчекінговим ініціативам надає автоматизація пошуку та перевірки заяв. Зокрема, «Tech & Check Cooperative», продукт Duke Reporters 'Lab, надає «PolitiFact», «FactCheck.org» і «The Washington Post» Fact Checker з щоденним списком можливих заяв для перевірки. Вибір заяв здійснюється за допомогою автоматичного моніторингу передач CNN, облікових записів Twitter і програми NBC «Зустріч з пресою». Частинною «Tech & Check Cooperative» є додаток «FactStream», що автоматично виявляє заяви для перевірки й миттєво зіставляється з опублікованою перевіркою фактів.

Прикладами вдалої автоматизації процесу пошуку заяв для перевірки є «Chequeabot», запущений аргентинськими фактчекерами (допомагає ідентифікувати заяви політиків, скануючи 30 медіа по всій країні) та створений британськими фактчекерами інструмент «Full Fact» (виявляє заяви політиків, скануючи стенограми Бі-бі-сі та дебати в парламенті, зіставляє їх з наявною базою даних перевірок фактів).

Перші спроби автоматизувати процес пошуку й перевірки відбуваються й в Україні. З метою допомогти онлайн-користувачам знайти дані від фактчекерів запущений додаток «FakesRadar», який може сканувати медіапростір і виявляти ознаки пропаганди і фейкові новини. Принципом його роботи є автоматизація перевірки стрічок новин і будь-яких веб-сторінок (бот сканує інформацію і зіставляє її з міжнародними базами даних, як-от «[EUvsDesinfo](#)» і «[StopFake](#)»). Для цього необхідно встановити плагін до браузера або мобільний додаток. Також «FakesRadar» пропонує користувачу покликання на спростування фейка і інформацію про сайт, який його запустив.

Зменшити загальний обсяг фейків у соцмережах мають на меті такі додатки:

- «Botometer», що вміє розпізнавати ботів у соцмережах за їхніми дописами та поведінкою в онлайні;

- система «Ноаху» – збирає дані з відкритих акаунтів у Twitter, за заданими темами може шукати серед твітів як неправдиві заяви, так і їх спростування від фактчекерів і перетворювати їх на інфографіки;

– месенджер-бот «Фатіма» в Facebook (розроблений у Бразилії «Aos Fatos») автоматично відповідає на запитання читачів про чутки.

Отже, відмінність форматів за змістом і формою зумовлена роботою проектів у різних напрямках: аналіз публічних заяв політиків, викриття в них маніпуляцій, популізму та неправдивих фактів; перевірка фейкової інформації; фактчек публікацій ЗМІ; контроль виконання обіцянок політиків й посадовців. Ініціативи з автоматизації перевірки дозволяють не тільки пришвидшити й удосконалити роботу фактчекерів, а й урізноманітнити формати проектів з фактчекінгу.